

Po Kekca v arhiv na Zvezdarski in na Kitajsko

Tina Bernik, foto: Zaš Brezar

OD TEŽAV S PROSTOROM DO TEŽAV S KEKCI, OD SODELOVANJA MED SLOVENSKIM FILMSKIM ARHIVOM IN SLOVENSKO KINOTEKO DO ZAMISLI O ZDRUŽEVANJU, VMES PA OSEM TISOČ NASLOVOV IZ DOMAČE FILMSKE DEDIŠČINE.

V Sloveniji obstajata dve inštituciji, ki skrbita za zbiranje, hranjenje in predstavljanje

filmskega gradiva. Na eni strani je **Slovenska kinoteka**, katere poslanstvo je ohranjanje zgodovinskega spomina na filmskem oziroma avdiovizualnem področju ter artikuliranje in zagotavljanje razvoja vseh oblik filmske oziroma avdiovizualne kulture. To poslanstvo izvaja na podlagi svojih zbirk domače in svetovne filmske oziroma avdiovizualne kulturne dediščine, s predstavljanjem sorodnih zbirk iz domačih oziroma svetovnih ustanov in ne nazadnje s predstavljanjem in posredovanjem sodobnih svetovnih filmskih

oziroma umetniških avdiovizualnih stvaritev ter z njimi povezanih kulturnih dobrin. Na drugi strani pa je **Slovenski filmski arhiv**, ki skrbi za nacionalni filmski fond, v katerem je trenutno okoli 8.000 naslovov oziroma 30.000 kolotov. Medtem ko je delo Slovenske kinoteke znano tako filmskim poznavalcem kot širše, pa je Slovenski filmski arhiv manj izpostavljen pozornosti javnosti, čeprav obstaja že od leta 1968. Takrat se je v slovenskem prostoru namreč formiral kot Slovenski filmski arhiv, ki od ustanovitve dalje spada

V SLOVENSKEM FILMSKEM ARHIVU JE SHRANJENO FILMSKO ARHIVSKO GRADIVO, KI JE PO ZAKONODAJI KULTURNI SPOMENIK, V KINOTEKI PA ZBIRKA SVETOVNEGA FILMA. »MI SMO ARHIV, KINOTEKA MUZEJ. PRI NAS HRANIMO FILMSKE IZVIRNIKE, ONI PA FILMSKE KOPIJE.«

pa organiziramo tematski večer *Filmi po izboru in k ustvarjanju povabimo filmske ustvarjalce in ljubitelje filma*,« promocijo SFA opisuje svetovalka pri Slovenskem filmskem arhivu mag. Tatjana Rezec Stibilj, ki poudarja, da je sodelovanje s Kinoteko dobro, vendar pa ima vsaka od obeh ustanov svojo specifiko. V Slovenskem filmskem arhivu je shranjeno filmsko arhivsko gradivo, ki je po zakonodaji kulturni spomenik, v Kinoteki pa zbirka svetovnega filma. »*Mi smo arhiv, Kinoteka muzej. Pri nas hranimo filmske izvirnike, oni pa filmske kopije.*«

IDEJE O ZDRUŽEVANJU SLOVENSKEGA FILMSKEGA ARHIVA IN KINOTEKE

Ideja o združitvi obeh institucij, ki se ukvarjata s filmsko dediščino, ni nova, saj gre navsezadnje za sorodni instituciji. Porajala se je že leta 1979, ko se je dvorana Jugoslovanske kinoteke v Ljubljani zaradi posledic spremembe ustave leta 1974 znašla pred velikimi težavami, vendar Arhiv RS tedaj ni bil zainteresiran zanj. Nova pobuda se je zgodila leta 1992, ko sta nekdanji direktor Slovenske kinoteke Silvan Furlan in Zoran Pistotnik napisala Očrt modela organizacije kinematografije v samostojni Republiki Sloveniji, ki je predvideval delovanje Slovenske kinoteke in Slovenskega filmskega arhiva pod eno streho. Tudi novi direktor Slovenske kinoteke Ivan Nedoh je združitvi naklonjen: »*Prakse so v tujini raznolike, vendar je mogoče na prste ene roke prešteti tiste filmske arhive, ki so sestavni del državnih arhivov za spisovno gradivo. Vse republike nekdanje Jugoslavije so ustanovile državne kinoteke kot samostojne organizacije, v katerih se zbirajo nacionalna kot tudi mednarodna filmska produkcija ter druga dela, skladno z zbiralno politiko posamezne ustanove na podlagi zakonskih ali prostovoljnih depozitov. Izjemi sta le Jugoslovanska kinoteka, ki je bila kot samostojna institucija ustanovljena že leta 1948, in Hrvatska kinoteka, ki deluje v okviru Hrvatskog državnog Arhiva. Hrvatska kinoteka se poskuša že vrsto leto osamosvojiti in postati samostojna institucija, medtem ko je Makedonska kinoteka šele pred*

nedavnim pridobila razstavno dvorano. Tudi v večini drugih manjših evropskih držav se zbirajo nacionalne in mednarodne filmske produkcije v okviru ene institucije in ločeno od državnih arhivov za spisovno gradivo, razen v Nemčiji, kjer je poleg Bundesarchiva še veliko drugih filmskih institucij, ki skrbijo za filmsko dediščino.

Medtem ko bi po mnenju direktorja Kinoteke šlo za osnovno rešitev oziroma za ekonomizacijo in optimizacijo, pa vodja Slovenskega filmskega arhiva mag. Lojz Tršan meni, da ideja ni dobra, ker so nekatere prakse v preteklosti pokazale, da je filmsko arhivsko gradivo v nacionalnih arhivih pod boljšim varstvom kot v kinotekah. Kinoteke naj bi namreč imele drugačne prioritete kot arhivi, saj gre pri njih v osnovi za izobraževalno dejavnost ter prikazovanje oziroma predstavljanje kinotečne produkcije javnosti, pri arhivih pa za varstvo in zaščito nacionalnega filmskega arhivskega gradiva, ki ima pomen tako za slovensko kot svetovno zgodovino. »*Če bi bilo toliko denarja, da bi ostajal – a ga ni – bi bil za to, da se ustanovi filmski inštitut, kot je na primer na Danskem, o čemer sva se pogovarjala že s pokojnim direktorjem Kinoteke Silvanom Furlanom. V tem primeru bi bila na enem mestu skladišča, Slovenski filmski center, Slovenski filmski arhiv in Slovenska kinoteka, sicer pa je o takšni združitvi v zdajšnjih razmerah iluzorno razmišljati. Dejstvo je, da je v vsaki državi favoriziran nacionalni fond. Charlieja Chaplina lahko gledamo kjerkoli, nacionalni fond pa je nacionalni fond – slovenskih izvirnikov ni nikjer na svetu, vsak kinotečni film iz Kinoteke pa ima neke svoj izvirnik, kjer je tudi njegov dom. Poleg tega je SFA na primer polnopravni član organizacije FIAF, mednarodne zveze filmskih arhivov in kinotek, Kinoteka pa le pridružen član,« o pomenu arhiva in kinoteke ter njuni (ne)združljivosti razmišlja Tršan in dodaja, da je interes SFA skrb za ohranitev slovenskega filma.*

Nedoh sicer pravi, da »ne drži, da je v vsaki državi favoriziran nacionalni fond, kot ga razumejo v Arhivu RS. V vsaki državi je favorizirano

pod okrilje nacionalnega Arhiva Republike Slovenije. »Pri nacionalni produkciji je najprej treba poskrbeti za dobro materialno varstvo, nato pa za promocijo. S promocijo smo hendikepirani, ker nimamo svoje dvorane, vendar pri tem zelo korektno sodelujemo s Slovensko kinoteko. Tam prirejamo ponedeljkove Večere Slovenskega filmskega arhiva, na katerih kontinuirano in kronološko prikazujemo domačo filmsko produkcijo, predvsem dokumentarne in kratkometražne filme, pa tudi celovečerce, in smo trenutno pri letu 1967. Enkrat na mesec

Mag. Tatjana Rezec Stibilj

nacionalno bogastvo, ki vključuje tudi filmsko nacionalno bogastvo, ki ni nastalo izključno na podlagi nacionalne filmske produkcije. To je tudi skladno z Resolucijo UNESCO o varovanju filmske dediščine. Za primerjavo je potrebno vzeti na primer Netherlands Filmmuseum, sedaj Eye Institute, ki ima eno najbogatejših zbirk nenizozemskih filmskih produkcij. «A formalna združitev s Kinoteko je po mnenju Lojza Tršana ena od stvari, ki ne bi bila dobra za slovenski film, vendar pa poudarja, da ne izključuje tesnega sodelovanja s Kinoteko. »Še v naprej si želimo konkretnega in čim bolj plodnega sodelovanja na programskem in raziskovalnem področju tako kot doslej. Da bi združevali na silo, ne, ker so vse filmske ustanove podhranjene, tako kot je podhranjen slovenski film, lahko pa bi imeli skupne nekatere elemente, vendar v smislu simbioze in kohezije.« Podobno stališče kot SFA ima do združevanja s Kinoteko tudi vodstvo Arhiva Republike Slovenije: »Ideja o združitvi se je pojavila pred dvajsetimi leti, neuspešno. Ni nam znano, ali se je pojavila tudi kasneje, združevanje pa se nam ne zdi potrebno,« menijo na Arhivu RS, kjer se jim zdi nujno predvsem tesno sodelovanje med ustanovama, »ki se uresničuje v programskem smislu z večeri SFA v kinotečni dvorani in pri načrtovanju npr. skupnih skladišč, prostorov za čiščenje filmov, restavriranje in digitalizacijo filmov v morebitnih novih prostorih Arhiva RS na Roški cesti v Ljubljani.« Nedoh se strinja, da s Slovenskim filmskim arhivom odlično sodelujejo tudi v sedanjih okvirih. »Tovrstnega sodelovanja, sploh pri iskanju izgubljenih kopij, restavracijah in digitalizaciji, ki je sicer tudi že praksa po Evropi in svetu, bo tudi v Sloveniji vse več, kar je tudi edino smiselno. Kinoteke izobražujejo in prikazujejo, toda tudi zbirajo, rešujejo, hranijo in restavrirajo filmsko

Mag. Lojz Tršan

dediščino. Sicer se je res dogodilo, da je Henri Langlois zanemarjal vidik ohranjanja, vendar pa je bila Francoska kinoteka zaradi tega tudi izključena iz FIAF.«

ROŠKA PRAZNA, GOTENICA PREPOLNA

Namig o tesnejšem sodelovanju med Kinoteko in SFA, ki bi ekonomiziral porabo javnih sredstev, je sicer prišel tudi z Ministrstva za kulturo RS, saj se nekatere dejavnosti obeh ustanov prekrivajo, o čemer se strinjajo tako v Kinoteki kot v SFA. Kot pravi Nedoh: »Slovenski filmski arhiv že sedaj izvaja razstavno dejavnost v prostorih in na tehnologiji Slovenske kinoteke, v dvorani Silvana Furlana na Miklošičevi 28. SFA in Kinoteka bi si v prihodnosti lahko delila naprave za čiščenje in restavracijo filmov, konservatorsko delavnico, trgovino s spominki, nekatere previjalno pregledovalne naprave za filmsko gradivo in druge prostore ter depoje in razstavne prostore za eksponate povezane s filmom (filmska tehnika, plakati, kostumi, fotografije, scenariji ...). Kinoteka in SFA že sodelujeta pri restavracijah slovenskih

filmov, pa tudi pri sooblikovanju nekaterih vsebin v dislocirani enoti Slovenske kinoteke, v Muzeju slovenskih filmskih igralcev v Divači, vsekakor pa bi si lahko delila filmsko skladišče.«

Tisto skladišče, ki stoji na Roški cesti oziroma Kapusovi 4 in bi moralo biti končano leta 2005, a se z njim že nekaj let nič ne dogaja. Leta 2006 bi moralo biti po zaključeni investiciji, ki jo je takrat vodil Servis skupnih služb Vlade RS, skladišče prevzeto, vendar zaradi ugotovljenih napak do tega ni prišlo. Kdaj bo končana sanacija, ki se zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ni niti začela oziroma se niti ne ve, kdaj se bo začela, je, kot odgovarjajo na Arhivu RS, nemogoče napovedati, po njihovih informacijah pa bi okvirna ocena sanacije znašala od 700.000 do 800.000 evrov. Prostorsko stisko glede arhivskega gradiva bo, kot opozarjajo, treba reševati zasilno z vzpostavitvijo primernih mikroklimatskih pogojev za hrambo filmskega gradiva v enem izmed obstoječih skladišč Arhiva RS, ki je bilo do zdaj namenjeno spisovnemu gradivu, vendar gre za reševanje akutne

KAJ SE NE DOGAJA S SKLADIŠČEM NA ROŠKI?

Kletni prostori v skladišču na Roški, ki so namenjeni arhiviranju filmskega gradiva, obsegajo 552,52 kvadratnih metrov neto, a se ne uporabljajo, ker nimajo urejenega ustreznega hladilnega sistema. Prostori so se prenavljali v sklopu investicije prenove vzhodnega trakta bivše vojašnice, vrednost prenove pa je znašala približno 750 evrov na kvadratni meter oziroma približno 415.000 evrov. Izvajalec del druge faze prenove vzhodnega trakta je bila Lesnina inženiring, v zvezi pa s tem pa še vedno poteka sodni postopek. Ministrstvo za javno upravo je v novembru 2009 sicer pridobilo gradbeno dovoljenje za nadgradnjo hladilnega sistema v filmskem arhivu na Kapusovi 4, k izvedbi del pa, kot pravijo na Ministrstvu za javno upravo RS, še niso pristopili zaradi sprememb projektne rešitve zaradi zamenjave energenta na željo Arhiva RS, v nadaljevanju pa tudi zaradi pomanjkanja proračunskih sredstev. »Sredstva za nadgradnjo hladilnega sistema so predvidena v letu 2014, sama izvedba del pa zaradi specifičnosti izvajanja meritev temperature in vlage traja eno leto. Ocenjena vrednost celotnega posega znaša 650.000,00 evrov brez DDV,« še sporočajo z ministrstva.

Ivan Nedoh

prostorske stiske. Filmi namreč zahtevajo konstantno vlažnost in temperaturo brez nihanj: negativi zahtevajo temperaturo tri do štiri stopinje Celzija, vlažnost pa od 30 do 40 odstotkov, pri kopijah pa od osem do dvanajst stopinj Celzija in vlažnost od 40 do 50 odstotkov.

Trenutno so gradiva SFA shranjena na treh lokacijah, ki omogočajo dobre pogoje za hrambo filmov: v prostorih Arhiva RS na Zvezdarski ulici 1 v Ljubljani se hranijo filmske kopije, v Gotenici izvirni filmski negativi na acetatnem traku in intermediati (dupliciran pozitiv in iz originalnega negativa izdelan negativ), v Borovcu pri Kočevski Reki pa filmski izvirniki na gorljivem, nitratnem traku, kjer je v posebni klimatizirani komori shranjenih 1718 filmskih škatel. »Prostorov nam je že popolnoma zmanjkalo in praktično nimamo več kam odlagati filmov, kar je trenutno največji problem. Namesto da bi bili filmi lepo zloženi po policah, so založeni. Z vodstvom smo se dogovorili, da v čim krajšem času ustrezno preuredimo določen prostor, v katerem je trenutno spisovno gradivo. Seveda gre le za začasno rešitev, ki bi pomagala premestiti ob-

dobje, ko bo končana sanacija filmskih skladišč na Roški,» na vedno hujšo prostorsko stisko arhiva opozarja mag. Tatjana Rezec Stibilj. Če bi bila skladišča na Roški končana in bi izpolnjevala vse pogoje za hrambo filmov, bi tja takoj preselili vso filmsko gradivo, ki je zdaj shranjeno v prostorih Arhiva RS in v skladišču v Gotenici, medtem ko bi izvirniki na gorljivem filmu ostali v Borovcu, saj je večina prekopirana tudi na negorljiv film. Z ustreznimi skladišči za filmsko arhivsko gradivo na Roški bi poskrbeli, da prostorskih težav s skladiščenjem gradiva ne bi imela niti Slovenska kinoteka. In kot stalno ponavlja tehnična komisija FIAF, so edino primerna skladišča z ustrezno klimo garancija dolge »življenjske« dobe za filmsko gradivo oziroma garant ohranjanja filmske dediščine.

NESREČNI KEKEC

Vsak od osem tisoč filmov, ki so doslej prišli v SFA, je bil ob prihodu takoj zaveden v centralno računalniško evidenco, pri čemer je dobil matično številko oziroma signaturo, ni pa nujno, da je bil takoj tudi podrobneje pregledan, analiziran in obdelan. Najstarejši

filmski posnetki, ki jih hranijo v Slovenskem filmskem arhivu, so filmi dr. Karola Grossmanna, ki so bili posneti v letih 1905 in 1906 in so bili ob stoletnici slovenskega filma 2005 temeljito restavrirani. Včasih, če je fond zelo velik, filmi na obdelavo čakajo tudi po več let, na primer vojaški filmi in filmi, ki so bili prevzeti v Pionirskem domu. V SFA je namreč zaposlenih sedem ljudi, ki nimajo samo naloge strokovne in tehnične obdelave, ki obsega podroben popis gradiva od naslova, tehničnih lastnosti, ustvarjalcev do podrobne vsebine in kreiranje geslovnika krajev, fizičnih in pravnih oseb ter starnih gesel, temveč skrbijo tudi za evidentiranje, zbiranje in prezentacijo slovenskih filmov. Posebna skrb pa je namenjena tudi hrambi in urejanju zbirk fotografskega gradiva ter spisovnemu arhivskemu gradivu, ki je vezano na delovanje filmskih podjetij in ki nastaja ob ustvarjanju filma (scenariji, snemalne knjige, pogodbe ...), ter osebnim fondom filmskih ustvarjalcev.

Za vzdrževanje filmskega gradiva oziroma kopiranje in restavriranje Arhiv v povprečju nameni 30.000 do 50.000 evrov na leto. Na

TIN BERNIK

8

100

20.939

20.940

20.941

20.942

20.943

20.944

20.947

20.948

20.945

20.946

20.949

20.951

20.952

20.955

20.956

20.997

20.998

20.999

21.004

21.007

21.000

21.001

21.002

21.003

21.005

21.006

21.008

21.009

21.015

pobudo Slovenskega filmskega centra (SFC) oziroma Nerine Kocjančič si Slovenski filmski arhiv že več let prizadeva za restavracijo in digitalizacijo filmov o Kekcu. Za prvi film z naslovom *Kekce* (1951, Jože Gale) s tem ni težav, saj obstajata tako negativ tona in negativ slike kot kopija zadovoljive kakovosti, za *Kekčeve ukane* (1968, Jože Gale) samo nekoliko spraskan lavand, za *Srečno, Kekce* (1963, Jože Gale) pa le še kopija, ki niti ni najboljše kvalitete. Ker pri slednjem že vrsto let manjkajo izvirni materiali, je onemogočena tudi izdelava 35-milimetrskih kopij, vendar pa so bili, kar poudarjajo tudi na SFA, materiali izgubljeni, še preden so bili filmi izročeni Arhivu. Krivec je v tem primer kvečjemu Viba oziroma nekdanji Triglav film, ki je originale poslal v tujino, kjer so se izgubili neznano kje, najverjetneje pa na Balkanu oziroma v Bolgariji ali Romuniji. Ker so *Kekca* predvajali tudi na Kitajskem, v Arhivu predvidevajo, da so tam izdelali okoli 10.000 kopij s kitajskimi podnapisi. Vse tri inštitucije (SFA, Kinoteka in SFC) bodo do začetka naslednjega leta skušale pridobiti podatke, kje in v kakšen stanju je izvirno gradivo, nato pa bodo naredili še primerjalno analizo, da bodo izbrali najboljši material za digitalizacijo.

Ob težavah s Kekcem je logično, da se postavlja vprašanje, koliko filmov pravzaprav manjka v obliki izvirnih negativov. »Imamo večino slovenskih filmov uradne produkcije. Kar pride v arhiv, je, kar je Viba oziroma Triglav izgubil prej, ni. Iskanje izvirnikov je med našimi prioritetskimi nalogami in zanj izkoristimo vsako priložnost. Če film ni bil posnet z državnimi sredstvi, recimo Tu pa tam (2004, Mitja Okorn) ali Dergi in Roza v kraljestvu svizca (2004, Boris Jurjaševič), in menimo, da je pomemben za slovensko filmsko zgodovino, kopijo tudi kupimo. Filmov brez izvirnikov pa

Mnenje predsednika Nacionalnega sveta za kulturo Mirana Zupaniča

Nacionalni svet za kulturo o problematiki Slovenskega filmskega arhiva doslej ni razpravljaj, prvenstvena pristojnost sveta je namreč spremljanje in ocenjevanje političnih ukrepov ter zakonskih in podzakonskih aktov, ki vplivajo na položaj kulture. Do konkretnih problemov se svet opredeljuje takrat, kadar se v njih kažejo značilne posledice posameznih političnih odločitev oziroma posledice nesprejetja nujnih političnih odločitev. Ni dvoma, da se vrsta problemov na področju kulturne infrastrukture rešuje veliko prepočasi. Tako je tudi pri zagotavljanju ustreznih prostorov za hrambo filmskega gradiva, ki ga hranijo v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije. Ključno besedo o združevanju Slovenskega filmskega arhiva in Slovenske kinoteke bi morali imeti strokovnjaki obeh ustanov, ki lahko najboljše presodijo, kaj je smotrno za hrambo in promocijo dragocene filmske dediščine. Je pa tako, da tako Arhiv kot Kinoteka delita trdo usodo celotnega filmskega področja, ki je krepko podfinancirano in sistemsko slabo urejeno.

je relativno malo, sploh na 35-milimetrskem traku po letu 1945,» pojasnjuje Lojz Tršan, ki ocenjuje, da manjka le nekaj odstotkov izvirnih negativov, med bolj znanimi na primer *Krizno obdobje* (1981, Franci Slak), *Rdeče klasje* (1970, Živojin Pavlovič, 1970), *Poletje v školjki 2* (1988, Tugo Štiglic) in *Felix* (1997, Božo Šprajc). Filma *Krizno obdobje* in *Rdeče klasje* Rezac Stibiljeva sicer navaja tudi kot primera uspešnega iskanja tistih filmov, za katere se v Sloveniji niso ohranili izvirniki, vendar pa jih imajo v Jugoslovanski kinoteki v Beogradu, kjer so jih SFA dali na voljo, da so v filmskem laboratoriju v Budimpešti po arhivskih predpisih izdelali internegativ in pozitiv ter kopijo, kar je financiral Arhiv RS. Takšna je tudi sicer arhivska praksa za zaščito filmskih negativov pred preveliko obrabo ali uničenjem. Do leta 2006 je arhivska zakonodaja financiranje intermediatov tekoče filmske produkcije nalagala SFA, zdaj pa za financiranje intermediatov skrbi SFC, Arhivu pa je izročeno arhivsko gradivo, ki obsega negativ tona, negativ slike in eno filmsko kopijo, kar mora SFA izročiti vsak producent filma, ki je bil sofinanciran z državnimi sredstvi. »Pomen izvirnih materialov je bistven, saj je filme praktično nemogoče restavrirati

iz obledelih beta ali VHS-kaset in sem glede tega zadovoljen z obstoječo zakonodajo, ki je ena od naprednejših v Evropi,» pravi Lojz Tršan, vseeno pa tako on kot Tatjana Rezac Stibilj priznavata, da jih poleg težav s skladiščem in z izvirniki čaka še veliko dela tudi na področju kopiranja izvirnega gradiva s 16-milimetrskega filma in na področju restavracije materialov, zlasti iz 80. let, ko se je snemalo na filmski trak slabše kakovosti, s katerega tudi izginevajo barve, če pa bi gradivo hoteli vsaj približno sanirati v celoti, bi potrebovali zajetno finančno injekcijo ...

Čeprav smo se v članku dotaknili le nekaterih problematik, bi bilo nanje potrebno pogledati še z več vidikov, med drugim tudi s teoretskih in kulturoloških, glede na morebitne različne poglede pa bi v izogib podajanju zgolj mnenj in želja veljalo problematiko temeljiteje premisliti v obliki strokovnega elaborata. Le tako bi lahko natančneje preučili, kakšne so morebitne prednosti in slabosti združevanja institucij, kar ne bi zajelo le finančno-stroškovne vidike napovedanih racionalizacij in reorganizacij, ki so v Sloveniji sicer nedvomno potrebne, temveč tudi dolgoročne kulturne učinke.

